

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

עקב

(חלק יט — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת עקב, ט״כב מנחם־אב, ה'תשפ"א (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

עקב ב

„כל המצוה“ כוונתה, שצריך לעשות את המצוה כולה⁵ (ולא מקצת המצוה).

אבל כד דייקת, אי אפשר לומר שרש"י בא לתרץ קושיא זו, מפני⁶ שלשון זו ממש – „כל המצוה“ – אמורה כבר לעיל בכתוב⁷, ושם⁸ לא פירש רש"י מאומה; ועל כרחק צריך לומר, (שרש"י) אין זו קושיא⁹, מפני שאף „כל המצוה“ יכול (לפי רש"י) להתפרש – כל המצוות¹⁰.

ואם כן הדרא קושיין לדוכתא: מהו הקושי בלשון „כל המצוה“ בפרשתנו,

(5) בבאר מים חיים ושפ"ח – שהוא מלשון כלה, ויכל, לגומרה. וכן משמע מדבר פ"ח, ד: למי שמציא אותן מנין שנאמר כל המצוה מהו כל המצוה עד שתכלה כל המצות. ראה מת"כ שם (ובדברים רבה ירושלים תשכ"ד „עד שתכלה כל המצוה“). אבל רש"י לא מוציא תיבת „כל“ ממשמעותה, ובפשטות פירוש „כל המצוה“ היינו שיעשה כולה. וכ"מ מתנחומא שם, הוי גומר את כולה“. וראה בחיי כאן: ובמדרש אלה הדברים רבה כל המצוה כלה מצוה עד שתכלה כל המצוה ובאור זה כו' ועוד דרשו כו' – ע"ד ל' רש"י שלפנינו.

(6) ומ"ש בגו"א כאן „ואין לומר דלכך כתב המצוה דקאי על כל התורה כולה כו' לא שייך כו' היום דלא נצטוו באותו יום בכל התורה“ – ראה לקמן בפנים ס"ד.

(7) ואתחנן ה, כת. ג, כה.

(8) וכן לקמן עקב יא, ת. כב. ראה טו, ה. שופטים יט, ט. תבא כו, א (וראה גם וילך לא, ה). ואולי יש לחלק דברו מהג"ל (לבד דעקב יא, ח. ותבוא שם) נאמר „המצוה הזאת“.

(9) ולהעיר מפרש"י ויצא לא, יג „דרך המקראות לדבר כן“.

(10) ברא"ם: ששם מצוה הוא שם המין וכאילו אמר כל המצות. וראה דבק טוב.

א. בפסוקי „כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וגו'“ פירש רש"י: כל המצוה – כפשוטו, ומדרש אגדה¹ אם התחלת במצוה גמור אותה וכו' (כדלקמן ס"ב).

מהו הקושי בפירוש הראשון – „כפשוטו“ – שעל כן הוצרך רש"י להביא פירוש שני, ואף מ, מדרש אגדה?

ביארו המפרשים³, שהקושי הוא בלשון „כל המצוה“, „מצוה“ לשון יחיד – מצוה אחת, בעוד „כל“ משמעותו – כל המצוות.

וא"כ צריך לומר, שפירוש „כל (המצוה)“ כאן (אינו „כל המצוות“, אלא) הוא „כל מצוה“. אבל עדיין אינו מובן: לפי זה הי' הכתוב צריך לומר „כל מצוה“ (ללא ה"א)⁴ – ולא „כל המצוה“?

ולכן כתב רש"י – „כפשוטו, ומדרש אגדה וכו'“: מבלי הבט על הקושי בפירוש הראשון, „כפשוטו“, הרי הוא הפירוש הראשון והעיקרי (בפשוטו של מקרא); אבל כדי לתרץ את השאלה הנ"ל, הביא רש"י פירוש שני (ממדרש אגדה) – „אם התחלת במצוה גמור אותה“ – אשר לפי פירוש זה הפסוק אכן מדבר אודות מצוה אחת, והלשון

(1) פרשתנו, א.

(2) תנחומא עה"פ ו (בשינוי לשון).

(3) ראה רע"ב, גו"א ומשכיל לדוד. ועוד.

(4) ע"ד – לפני זה: כל חולי (ז, טו).

עד שדוקא כאן הוצרך רש"י לפרש דהיינו „כפשוטו” ואף להביא פירוש נוסף ממדרש אגדה?

ד) מהי הלשון „אלא לפי שלא הספיק לגומרה”¹⁷ – הלא כוונת רש"י (בעיקר) ללמדנו ש„נקראת על שם גומרה”, ואם כן למאי נפקא מינה מדוע לא גמר משה את המצוה?

ומאחר שרש"י הוסיף וכתב „לא הספיק כו”, משמע שנוגע לכאן האופן שבו ה' הדבר – באונס („לא הספיק”), היינו שהדבר לא ה' תלוי בו¹⁸.

ג. הביאור בזה יובן בהקדם השאלה: מדוע לא פירש רש"י (כדעת כמה מפרשים¹⁹) ש„כל המצוה” קאי על המדובר בסמוך בפסוקים שלפני זה²⁰ „פסילי אלקיהם תשרפון באש לא תחמוד גו' ולא תביא תועבה אל ביתך גו'” – איסור ע"ז – ואשר מטעם זה

ב. בפירוש שהביא רש"י ממדרש אגדה, ובאריכות – „אם התחלת במצוה גמורה¹¹ אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר¹² ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה¹³ וגמרוה ישראל נקראת על שמם” – צריך להבין כמה דיוקים בלשון רש"י. ומהם:

א) לכאורה התחלת הפירוש, „אם התחלת במצוה גמורה אותה”, מספיקה כדי לבאר את הלשון „כל המצוה”, ובמה נוגע לכאן ההמשך „שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה כו”¹⁴?

ב) ובפרט – הראי' על זה (ממשה) „שנאמר ואת עצמות יוסף כו”?

ג) אם ביקש רש"י להביא ראי' המדגישה את חומרו הענין דעשיית מצוה מבלי לגומרה, ה' מתאים יותר להביא ראי' מן המקור שממנו למדו חז"ל (בגמרא¹⁵ ובמדרש¹⁶) אשר המתחיל במצוה ואינה גומרה „מורידין

17) ובתנחומא הוא בשינוי לשון, ראה הערה הבאה.

18) עפ"ז צע"ג מ"ש במשכיל לדוד כאן ד, לא מקרי אונס כיון דגלי קרא שלולא מעשה דמי מריבה ה' נכנס כו' ובה"ג לא מקרי אונס כו" – דהרי ברש"י מפורש „שלא הספיק לגומרה”, שמדגיש שאי"ז באשמתו, משא"כ בתנחומא „נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ” שהי' אפ"ל בדוחק שמרומז בזה שזה ה' מצד גזירת הקב"ה שנגרמה ע"י מעשיו, וכמו שכתב בב"ר שם „לפי שגזר עליו שלא יכנס לארץ”. ובדב"ר שם „ועי' שלא הכניסו לא"י כו”.

ובמה שהקשה דהא קי"ל אם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה ע"ה כאילו עשאה – ראה לקמן סוף הערה 42.

19) ראה ל"ת וספר הליקוטים להאריז"ל עה"פ. ולהעיר מלקח טוב ורבינו בחיי עה"פ. ש"ך עה"ת ד"ה עוד כל בסופו. ובחוקוני „אלא תחמוד קאי” ובפענח רוא: רמז לך שהעובר על חרם כאלו עבר על כל המצות כו'. וראה לקמן הערה 21.

20) ז, כה"ז.

11) בדפוס ב' דרש"י: גומרה כלומר גמור אותה שאינה כו'.

12) יהשע כד, לב.

13) בדפוס ראשון דרש"י: לקברן הוא וקברום ישראל.

14) והרי אין דרכו של רש"י בפירושו עה"ת

לפרש טעמי המצות.

15) סוטה יג, ב.

16) תנחומא שם. ב"ר פפ"ה, ג. דב"ר פ"ח, ד.

אלקיהם תשרפון גו' ולא תביא תועבה גו', היינו, שעליהם להזהר בזה לאחד הכניסה לארץ ישראל וכיבושה.

וממילא אינו מסתבר ש"כל המצוה" קאי על הציווי הקודם, "פסילי אלקיהם תשרפון גו' ולא תביא תועבה גו'" – שהרי המשך הפסוק ("כל המצוה וגו'") הוא, "למנן תחיון וגו' ובאתם וירשתם את הארץ", היינו שעל ידי זה ש"תשמרון לעשות" את "כל המצוה" תחיו ותזכו לבוא לאחד מכן לרשת את ארץ ישראל, בה בשעה שהציוויים הקודמים מתייחסים לזמן שיבוא לאחד, באתם וירשתם את הארץ" (אף שבדוחק אפשר לומר, שהכוונה בזה היא לאיסור עבודה זרה בכלל, ולא דוקא לאחר זמן²⁷).

ד. עפ"ז יובן הטעם שהוצרך רש"י מעיקרא לפרש פסוק זה, ולהשמיענו שהמכוון הוא, "כפשוטו": התחלת אמירת משנה תורה ע"י משה רבינו היתה, "בעשתי עשר חודש באחד לחודש"²⁸ – בר"ח שבט, כך שפרשת עקב נאמרה על ידו לאחר ר"ח שבט או בו ביום;

26 ועפ"ז מובן שאין מסתבר ש"כל המצוה" קאי רק ע"ז ש"פסילי אלקיהם תשרפון גו' לא תחמוד גו' ולא תביא תועבה" בזמן הכבוש והירושה, שהרי נאמר, "למנן תחיון גו' ובאתם גו'". וראה בעלי ברית אברם פרשתנו עה"פ. 27 אלא שע"ז כבר הוזהרים אח"כ ה, יט "אם שכח תשכח גו' ועבדתם גו' אבד תאבדו". ולכאורה דוחק לומר שכאן הוזהרים על העתיד, היינו שמעתה תשמרון בלבבכם, שתקבלו על עצמכם לעשות אחרי כן (פסילי אלקיהם גו') שזה תחשב לזכות שעל ידי כן תזכו לירש את הארץ – כבאלשיך כאן – שלא מצינו בפרש"י ד"תשמרון לעשות" ענינו שמירה בלב.

28 דברים א, ג.

(כיון שמדובר במצוה אחת²¹) כתיב "המצוה" לשון יחיד; ולא ידך, מהאי טעמא נאמר על כך "כל", וכן נקראת "מצוה" סתם, כמו שכבר פירש רש"י לעיל בפירושו²²: "שקולה עבודת אלילים כנגד כל המצות כולן והנזהר בה²³ כשומר את כולן"; ולפי זה מחוורת גם הלשון "כל המצוה" בה"א הידיעה – המצוה שדובר בה לעיל בסמוך²⁴.

וההסברה בזה: בפסוקים הקודמים מבשר משה לבני ישראל שעתידיים הם לכבוש את ארץ ישראל, "ונתן מלכיהם בידך"²⁵, ומזהירים אשר, "פסילי

21 אבל להעיר ש(בדרך ההלכה) נמנו – מיוסד בפסוקים הנ"ל – ב' מצות ל"ת (סהמ"צ להרמב"ם ל"ת כב, כה. חינוך מצוה תכח תכט) "לא ליהנות בתכשיטין שיקשטו בהן לע"ז כו' לא תחמוד כסף וזהב עליהם" (ל"ת כב). "מחבר דבר מע"ז אל ממוננו אבל נרחיק ממנה כו' ולא תביא תועבה אל ביתך" (ל"ת כה). ולהעיר שבל"ת וספר הליקוטים שם הובאו הכתובים, "פסילי אלקיהם תשרפון באש ולא תביא תועבה וכו' לז"א אם תשקצנו ותתעבנו כל המצוה תשמרון מעלה כו'". ובלק"ט "מלמד ששקולה נתיצת ע"ז כנגד כל המצוה", ובבחי"י "כל המשקץ כו'".

ובפשטות כל המצות השייכות לאיסור ע"ז קורא, "כל המצוה" – לשון יחיד.

22 משפטים כג, יג. וראה פרש"י שלח טו, כג (וראה שם כב ד"ה וכי תשגו וגו'). פרש"י ראה יא, כח.

23 ש"ל הכוונה לכל פרטי המצות השייכות לע"ז – ראה לעיל הערה 21.

24 או המצוה הידועה – ע"ז. בדקדוקי רש"י (מירא דכיא) כאן: דלפי הפשוטו הוא ההא של המצוה הא הידיעה המצוה הנזכרת מקודם. והיינו שמפרש כן בפרש"י "כפשוטו". אבל לכאורה דוחק לומר שתיבת "כפשוטו" תורה ע"ז, ואילי כוונתו לפירוש הפשוט של התיבה. או לכל המצות הנזכרות קודם.

25 ז, כד.

ההווה בכלל³³ (ו"מצוך היום" פירושו כפשוטו – כל המצוות (דמשנה תורה על כל פנים); וכלשון הכתוב לעיל בסוף פרשת ואתחנן, "ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים, אשר אנכי מצוך היום לעשותם", שפירושו כפשוטו – כל המצוות).

(ג) אם תמצוי לומר ש"היום" הכא פירושו דוקא יום זה, מתעוררת השאלה: הרי אין אנו יודעים אילו מצוות נאמרו ביום ההוא (וכן לא איזהו היום שבו נאמר הדבר)? וכלל הוא, לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש³⁴.

ולכן פירש רש"י "כל המצוה – כפשוטו", להשמיענו, שצריך לפרש ש"כל המצוה" היינו כל המצוות – כמו שמצינו בכמה מקומות, שלשון יחיד משמשת כ"שם המין" הכולל ריבוי פרטים – הגם שאין זה מחוור כל כך לפרש כן.

ולפי זה פירוש "כל המצוה" אינו כל תרי"ג מצוות, אלא כל המצוות שיש באפשרות בני ישראל לקיים עד כניסתם לארץ.

אבל מכל מקום זהו דוחק לפרש כן, כנ"ל – שלשון "כל המצוה" הוא שם המין הכולל את כל המצוות ללא חילוק, ולאידך, כאן פירושו רק מיעוטא דמיעוטא מכל המצוות – ולכן הביא רש"י פירוש שני, "אם התחלת במצוה גמור אותה", אשר לפי זה "כל המצוה" פירושה (לא שם המין של כללות המצוות, אלא) שלימות המצוה, כנ"ל.

33) להעיר מדברים א, יו"ד ובפרש"י. ואתחנן ו, ו ובפרש"י. פרשתנו ט, א. ועוד.

34) פרש"י נח י, כה.

ומאחר שתוכן דברי משה רבינו כאן הוא – "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ", היינו שבזכות קיום "כל המצוה", כל המצוות²⁹, יזכו³⁰ לרשת את ארץ ישראל,

נמצא שהכתוב "כל המצוה" אינו מובן, דאיך אפשר לומר שע"י קיום כל (תרי"ג) מצוות, הנה לאחרי זה ("למען") תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם³¹ – והלא במשך זמן זה שבין תחילת חודש שבט לכניסה לארץ לא יכלו לקיים אלא מספר מועט מתרי"ג המצוות – ודאי לא את המצוות התלויות בארץ, וכן לא כמה וכמה מצוות הנוהגות בחוץ לארץ, כגון הדינים השייכים לימים טובים וכיוצא בהם.

[ודוחק גדול לומר ש"כל המצוה" פירושו (לא כל המצוות, אלא) רק המצוות, אשר אנכי מצוך היום" – בו ביום³² – ומכמה טעמים:

(א) מהי הסברא ש"באתם וירשתם את הארץ" יהי דוקא בזכות קיום המצוות שנצטוו עליהן ביום זה?

(ב) הפירוש הפשוט של "מצוך היום" אינו יום יחיד, אלא – הזמן

29) ראה ראב"ע ורמב"ן עה"פ, ובארנבנאל כאן: כבר הסכימו כל המפרשים כלם והוא האמת בעצמו שאמר כאן כל המצוה על כלל המצוות עשה ולא תעשו שבאו בתורה כו'.

30) ראה לקמן הערה 35.

31) ומה שרש"י העתיק מהכ"ק רק תיבות "כל המצוה" ואפילו לא רמז עכ"פ המשך הכ"ב, וגו' – כי (כמדובר כמ"פ) כאשר כוונתו לכללות המשך הענין מביא רק תחלת הכתוב והענין, ואינו מוסיף "וגו'".

32) ראה גו"א עה"פ.

נקראת המצוה אלא על שם הגומרה, ודברי משה „כל המצוה .. תשמרון לעשות למען גו” נאמרו דוקא לאלו מבני ישראל אשר היו בסוף שנת הארבעים, אשר ביאת הארץ וירושת הארץ נפעלות בזכות המצוות שלהם.

לפי זה מובן מה שבכתוב „כל המצוה .. למען” מודגש ענין „אם התחלת במצוה גמור אותה”: בכך מודיע הכתוב שהכניסה לארץ היא דוקא ע”י „כל המצוה”, ע”י מי ש„גומרה” – אלו שגמרו את קיום המצוה (בסיום שנת הארבעים).

עפ”ז מובן גם שהמדרש אגדה אינו מוציא מפשוטו (לגמרי ומבטל) את הפירוש הפשוט ב„כל המצוה”, לפי שאף לפי פירוש המדרש אגדה כוונת הכתוב (אינה רק למצוה אחת, אלא לכל אחת מ)כל המצוות – כל המצוות שקיימו בני ישראל במשך הארבעים שנה במדבר נחשבות כמצוות הדור ש„גמרו” את המצוות (לפני הכניסה לארץ).

ו. אלא שכאן עולה השאלה: בשלמא אלו מבני ישראל שהיתה להם שייכות לעצת מרגלים ולא רצו להכנס לארץ ישראל, מובן מדוע מצוותיהם –

ארבעים שנה דדור המדבר לא הועילה כלל ביחס לכיבוש וירושת הארץ, ואם מצד עונם נגרם שכל עם ישראל נתעכבו במדבר ונכנסו לא”י רק לאחר ארבעים שנה, הרי אעפ”כ פשיטא שהמצוות שלהם גרמו ופעלו גם בנוגע להכניסה לא”י שהרי מפורש הוא בכמה מקומות שזהו שכרן, ובפרט שזוהו פי’ „מדרש אגדה”.

ולהעיר מפרש”י בא יג, יא: „האומר קדשו כו” אם תקיימו כו”, אבל שם י”ל שתיכף לאחר יצי”מ היו צריכין ליכנס מיד. ולהעיר מלעיל ע’ 1.

אבל אינו מובן: מהי השייכות בין הציווי לגמור את המצוה ובין הכניסה לארץ – אשר בזכות גמר מצוות תתקיים הכניסה? לכן הביא רש”י את ההמשך (לכל פרטיו) „שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר כו”, כדלקמן.

ה. אף שכיבוש וירושת הארץ ע”י בני ישראל היו בזכות השבועה „אשר נשבע ה’ לאבותיכם”, הרי זה ה’ קשור גם לעבודתם של בני ישראל הכובשים בקיום המצוות³⁵, כדבריו המפורשים של משה בפסוק זה³⁶. [ומפני זה רואים אנו, שאף שהקב”ה נשבע על כך לאבות, גרם חטא המרגלים שהדור ההוא לא נכנס לארץ ישראל³⁷].

וזו כוונת הכתוב כאן: אע”פ שגם בני הדור הקודם – של הארבעים שנה – קיימו מצוות, ובזה סיעו (לאופן³⁸ ה)כניסה לארץ ישראל³⁹, אעפ”כ „אינה

(35) וכן נאמר בתחילת הפרשה „והי’ עקב תשמעון גו’ ושמר ה”א לך את הברית גו’ אשר נשבע גו’”. וראה גם ואתחנן ז, ח ואילך. וראה רשב”ם ואתחנן (שם, ט) כלי יקר ריש פרשתנו ד”ה ושמר דאף שהשבועה לא היתה על תנאי, אם לא תזכה תתקיים השבועה בדור אחר. ועוד י”ל דירושת הארץ אפ”ל בכמה אופנים. נתבאר בארוכה בשיחת ש”פ עקב תשכ”ה.

(36) ומש”נ לקמן ט, ד ואילך „אל תאמר בלבך גו’ בצדקתי גו’ לא בצדקתך גו’” – הרי מונה כל הדברים שדור המדבר הקציפו את ה’. וראה בארוכה שיחת ש”פ עקב הנ”ל.

(37) ראה רשב”ם וכלי יקר הנ”ל הערה 35.

וראה לך טו, טז ובפרש”י.

(38) ראה לעיל הערה 35.

(39) בפשטות אזהרת משה „כל המצוה גו’ למען תחיון גו’ ובאתם וירשתם גו’” (וכן בשאר פסוקים הנ”ל) – היינו שהם יזכו להכנס, אבל קשה לומר (גם בפשט”מ) שקיים התומ”צ במשך

על דרך זה גם בנדון דידן, בנוגע לכניסה לארץ: (א) היא נקראת על שם הגומרה גם כלפי אלו שלא נכנסו מצד אונס, ולא באשמתם; (ב) היא נקראת על שם הגומרה, אפילו על שם מי שלפני זה (לא רק שלא התחיל בעשיית המצוה, אלא) עשה ההיפך⁴⁰.

ועפ"ז מובן בפשטות מה שהביא רש"י דוקא את הענין „שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה” (וענין זה בלבד), והביא הרא"י לזה ממש – ולא את הענין של „מורידין אותו וכו'”, כנ"ל, והרא"י מיהודה – מפני שכאן אינו נוגע חומר הענין של התחלת מצוה מבלי לגומרה; הענין הנוגע כאן הוא ש„נקראת כו' על שם הגומרה” (הדור שנכנס לארץ) ואפילו היכא שרק מחמת אונס לא זכה המתחיל הקודם לגמור.

ז. ע"פ הנ"ל מיושבת עוד שאלה בפירוש רש"י: לכאורה לאו רישא סיפא ולאו סיפא רישא – פתח (בפירוש ממדרש אגדה) „אם התחלת במצוה גמור אותה”, אשר מלשון זו משמע שיש בזה חיוב ומצוה, והמשיך „שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה”, היינו שרק עצה טובה קא משמע לן – כדי שהמצוה תקרא על שמו; ואם לא אכפת לו שאין המצוה „נקראת על שמו”, משמע שאין חיוב שדוקא הוא יגמרנה.

אבל ע"פ הנ"ל, שההמשך ברש"י „שאינה נקראת כו'” בא לבאר (רק) השייכות לנדון דידן, הרי זה מובן: אכן

בשייכות לכניסה לארץ – נחשבות (לא כמצוות שלהם, אלא) על שם בני ישראל שנכנסו לארץ ישראל, מפני שהם לא רצו להכנס לארץ ישראל (ואדרבה, גרמו שבני ישראל ישארו במדבר מ' שנה);

אבל אותם מבני ישראל שלא היו בעצה אחת עם המרגלים ומתו במדבר רק מפני שהיו בכלל הגזירה, להיותם „מעשרים שנה ולמעלה” באותו הזמן – מדוע לא ייחשבו מצוותיהם בכלל המצוות המסייעות לכניסה לארץ.

וכן לאידך גיסא: אלו מבני ישראל אשר בשעת הגזירה היו קטנים מעשרים שנה, אבל גם הם לא רצו להכנס לארץ ישראל, אלא שעליהם לא חלה גזירת דור המרגלים והם נכנסו לארץ ישראל – מדוע תהא המצוה „נקראת על שמם”?

לכן הביא רש"י „שנאמר¹² ואת עצמות יוסף גו' והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמורה ישראל”, אשר עפ"ז מובן: (א) אין נפק"מ מהי הסיבה לזה שלא גמר האדם את המצוה, ואפילו ה' הדבר ע"י אונס, כבמשה ש„לא הספיק לגומרה”, אעפ"כ נקראת המצוה רק על שם גומרה;

(ב) ועל דרך זה לאידך: אף ש„משה לבדו נתעסק בהם”, היינו, שאלו מיוצאי מצרים הקטנים מעשרים שנה, אשר הם שלאחר מכן הכניסו את עצמות יוסף לארץ ישראל וקברום בשכם, לא רצו בשעת יציאת מצרים לעזור למשה בהתעסקות להוציא את עצמות יוסף ממצרים, אעפ"כ, מאחר שהם גמרו את המצוה הרי היא נקראת על שמם.

(40) ראה לקמן הערה 42.

נכנסו לארץ ישראל מצד גזירת הקב"ה, ועל דרך משה רבינו, אעפ"כ נקראת המצוה רק „על שם הגומרה“.

ח. מן הענינים המופלאים שיש למצוא בפירוש רש"י:

לשון רש"י היא (על דרך כבתנחומא) „שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה“, אבל בגמרא הלשון היא „מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו“.

והטעם לזה שדוקא לשון „נקראת על שם הגומרה“ (כבמדרש) מתאימה לפשוטו של מקרא – ולא „כאילו עשאו“ (כבגמרא) –

[הטעם שהביא רש"י במאמר זה בכללותו את לשון המדרש ולא את לשון הגמרא, מובן בפשטות: דברי הגמרא לא נאמרו בקשר לפסוק „כל המצוה“, ואף הלשון „מצוה“ אינה נזכרת שם כלל, אלא „כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב כו“; משא"כ במדרש אמורה לשון מצוה ובשייכות לפסוק זה – ומאחר שרש"י בא לפרש פסוק זה, והפירוש נוגע לו לענין מצוות הדור שנכנסו לארץ, לכך נקט הלשון [כבמדרש]

י"ל שבנדון דידן, אף שנקראת המצוה כו' על שם הגומרה, אי אפשר – ע"פ פשוטות הדברים – לומר על כך „כאילו עשאו“⁴³ – שהדבר נחשב כאילו הוא לבדו עשה את המצוה, מבלתי שתהי' לכך כל שייכות לאחר.

על מתחיל המצוה חל חיוב⁴⁴ לגמור את המצוה; אבל פירוש רש"י בא להדגיש את החידוש אצל גומר המצוה, אשר אף שלמתחיל אירע אונס ולא הי' ביכלתו לגמור (כבנדון דידן⁴²) – אלו שלא

(41) משא"כ בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ה. ספ"א דר"ה) מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק – ש"ל שהכוונה שם הוא לא מצד החיוב על הנבוא, אלא מצד התפצא. דכיוון שבזמן זה הותחלה המצוה אומרים לו מרק לגומרה בזמן זה. ובפרט שלא הובא שם הטעם „שאינה נקראת אלא ע"ש הגומרה“. וכדמוכח ביותר בר"ה שם – לדחות נמי שבת בהבהוב, והרי שם אינו נוגע להגברא שהוא ימשיך ויגמור.

(42) בשו"ת שב יעקב ח"ב תחומ"ס"ג (הובא חלקה בפתחי תשובה לחו"מ ספ"ה סוס"ג) דזה שנקראת ע"ש גומרה הוא דוקא כאשר גם הגומרה הי' מתחיל המצוה אי לאו שקדם המתחיל, וכנדון עצמות יוסף דגם בני"ו היו מעלים ממצרים (וכבסוטה שם שאמרו הניחו לו כבודו בגדולים). אבל כאשר המתחיל הוא שנתעורר בזה ואחר לא הי' מתעורר בזה, בזה נקראת המצוה ע"ש המתחיל. ובוה מתרץ הסתירה למדרש תהלים מזמור ל' בתחלתו (ויליש שם). אבל בפרש"י שלא הובא זה כלל (גם לא ברמז) דגם האחרים היו יכולים לטפל (ובפרט שבתנחומא (מקור פרש"י) לא נאמר הא דסוטה הג"ל כ"א מפורש „כל העם עוסקין בזה ומשה הי' מטפל בעצמות יוסף“), מוכח שנקראת המצוה על שם הגומרה ככל אופן, גם אם הגומר הי' ביחוד להתחיל ובכוונה לא התחיל, או שרק המתחיל נתעורר ע"ז. והסתירה למדרש תהלים שם י"ל, שכמה דרגות ב„נקראת ע"ש“, ובגומרה החידוש שאינה נקראת אלא על שם הגומרה. ולהעיר מפרש"י נשא (ז, א) ש הביא „מסר נפשו עליו . . נקראת על שמו“, כבתנחומא שם. מכילתא בשלח טו, א'. ועוד (ועד"ז בפרש"י ויקהל לו, א). ולא כבמדרש תהלים הנ"ל. וראה גם הקדמת החרדים תנאי המצות, התנאי החמישי (הובא בשל"ה רמ, ריש ע"א).

(* וראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתקלא ואילך.

(43) ועפמ"ש בשו"ת שב יעקב שם מובן מה שבגמרא הדיוק „כאילו עשאו“, כי גם בלא משה היו מתקיים המצוה. ואדרבה הניחו לו למשה.

אינו יכול לעשות את כל המצוה אזי לא יתחיל כלל.

ולפי זה מובנים בפשטות⁴⁶ דברי רש"י⁴⁷ (שמקורם בגמרא⁴⁸) על הפסוק „אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן” – „ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה” – אף שידע משה שלא יוכל להשלים את הבדלת ערי המקלט ולהפריש (גם) את שלש ערי המקלט בארץ ישראל, ומזה ראי' שגם התחלת המצוה היא חלק⁴⁹ וענין בקיום⁵⁰ ועשיית המצוה⁵¹, אף

בסגנון אחר: שני פרטים בדבר – מה ש„נקראת המצוה כו' על שם הגומרה” הרי זה רק ביחס לגומר; אבל בנוגע למתחיל, אמנם מוטל עליו החיוב לגמור⁴⁴, אבל גם התחלת המצוה על ידו (ובפרט אם לא גמר מחמת אונס) היא עשי' של המצוה (מצדו)⁴⁵.

ומזה מובן בנוגע להנהגה בפועל: מפשטות הלשון „אם התחלת במצוה גמור אותה” מוכח שמה שלמדים מ„כל המצוה” הוא רק את צד החיוב, שאם התחיל בעשיית המצוה עליו להשלימה, אבל אין כאן הוראה שאם

(46) ראה חרדים שם.

(47) ואתחנן ד, מא.

(48) מכות, י, א.

(49) להעיר מספורנו ואתחנן שם.

(50) ראה גם פרש"י בא יב, יז. אלא שבנדוד' (בערי מקלט) אי"ז בגדר חיוב דאין מחמיצין כיון שבלא"ה לא יגמור המצוה.

(51) אבל להעיר דמלשון רש"י (ממכות שם) „אעפ"י שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען” משמע, דמ"מ עצם ההפרשה דג' ערים מצוה בפ"ע היא (והביא בפ' מסעי לה, יג. ממכות ט, ב. וספרי שם) מגיד שאע"פ כו'. וברמב"ם רפ"ח מהל' רוצח: מ"ע להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים כו'. ולהעיר משינוי לשון רש"י מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה. ובגמרא שם מצוה הבאה לידי אקיימנה. ועד"ז הוא ברמב"ם שם ה"ג. – וראה לקו"ש ח"ט ע' 14 ואילך. ואכ"מ.

(* משא"כ בסהמ"צ ובמנין המצות בריש ספר היד (מ"ע קפב) מדגיש „להכין שש ערי מקלט ושיתכן דרך אליהם וישיירו אותם כו'”. ומביא הכתוב „תכין לך הדרך גו'”. ובהמצות בהכותרת להל' רוצח: להפריש ערי מקלט ולכין להם הדרך. ובהוצאת העליר וקאפח בסהמ"צ שם „להבדיל”. וראה לקו"ש שם ס"ד. ואכ"מ.

(44) בפרש"י מטות לא, ו: אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור. אבל שם אי"ז אותה המצוה ולכן אינו בגדר חיוב, כי כאשר הרג פינחס את זמרי לא ה"י מצוה להרוג המדינים. ולהעיר גם מפרש"י בלק כה, ז: קריינא דאיגרתא כו' – אבל לכאורה אינו כנדוד'. (45) בגו"א כאן: „והטעם כי בגמר המצוה המצוה נעשית כמו מי שבנה בית שבגמר הבנין אז נקראת בית וקודם גמר אין שם מצוה עליו ולפיכך אומרים לו גמור המצוה כו' ולא אמרינן רק דומיא דקבורה ואין המצוה רק הקבורה ולא העלאה כו'”. ומדבריו משמע שזה שאומרים לו גמור הוא מצד המצוה, ולפני הגמר אי"ז בגדר מצוה כלל – והיינו בדברים שעיקר המצוה הוא לא הפעולה כ"א הנפעל.

אבל: א) מלשון רש"י „אם התחלת במצוה” משמע בכל מצוה איזו שתהי'. ב) סו"ס הרי כתב רש"י הטעם „שאינה נקראת המצוה אלא ע"ש הגומרה” ומשמע שגם התחלת הפעולה היא (בגדר) מצוה. ג) בנדון דמשה שהביא רש"י, הדיוק בהכתוב הוא „ואת עצמות יוסף אשר העלו בני”’, דגם ההעלאה נקראת על שמם (ולא רק הקבורה), אף שלדבריו אין בזה מצוה (ולהעיר מהגי' בדפוס א' הנ"ל הערה 13). ולהעיר שיוסף השביע אותם „והעליתם את עצמותי” בס"פ ויחי ובר"פ בשלח. וראה חרדים הנ"ל. לקמן בפנים ס"י.

את עצמותי מזה אתכם⁵⁴, היינו שהשבועה והחיוב היו על כל ישראל בשווה (שיעלו את עצמות יוסף ממצרים); אבל לאחר שמשה התחיל במצוה, „ויקח משה את עצמות יוסף עמו“, הרי כבר חל עליו בפרט החיוב לגמור את מעשה המצוה, וכיון שלא הספיק לגומרה, מצד האונס, „וגמרוה בני ישראל“, לכן היא נקראת על שמם.

וההסברה בזה י"ל⁵⁵: בענינים שהם חובת הצבור, הרי בשעה שיחיד מתחיל לעשותם הוא נעשה ע"ד „שליח“ של כל הצבור במצוה זו, וממילא חל עליו חיוב מיוחד (בתור שליח) לגמור את המצוה⁵⁵.

י"ד. וי"ל שעד"ז הי' בנוגע לענין בני גד ובני ראובן: על בקשתם „יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזת אל תעבירנו את הירדן“⁵⁶ השיבם משה בתחילה, „האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה“⁵⁷, אבל כאשר השיבו⁵⁸, „אנחנו נחליץ חושים לפני בני ישראל גו“ קיבל משה את תשובתם („אם תחלצו לפני ה' למלחמה ועבר ה'“) והוסיף אזהרה, אשר „ואם לא תעשו כן הנה חטאתם לה' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם“.

54 בשלח יג, יט.

55 או י"ל דהעיקר הוא מצד המצוה: דמכיון שהוא התחיל במצוה מרגיש ויודע יותר תוכן וענין המצוה, וא"כ צריך הוא לגמור אותה בכדי שהמצוה תעשה בשלימות יותר, משא"כ כשאחר גומרה.

55* וראה בהנמנן בהערה 53*.

56 מטות לב, ה.

57 שם ו.

58 שם, יז ואילך.

שיודע האדם מתחילה שלא ויכול לגומרה.

ט. ע"פ כהנ"ל מובן, שאין לנדון יידן שייכות לשקלא וטריא הידועה⁵²: האם חלק משיעור (או מעשה) מצוה, שהאדם מחוייב בה, הוא חלק מן המצוה כשהוא לעצמו, וחל עליו חיוב לקיים חלק זה – אם לאו, ולדוגמא: אכילת חצי כזית מצה וכיו"ב.

שכן [נוסף על הנ"ל, שלפי פירוש רש"י אין כוונת „אם התחלת במצוה גמור אותה“ שהתחלת המצוה אינה חלק מן המצוה – הרי] השקלא וטריא הנ"ל היא בנוגע למצוות שהן חובת היחיד, ושהחיוב בהן הוא לקיים את כל המצוה⁵³; משא"כ כאן עסקינן בסוג מצוות שאין חיוב עליו בפרט לקיימן, אלא שבפועל הוא התחיל בעשייתן („התחלת במצוה“), ואזי – „(אם התחלת במצוה) גמור אותה“^{53*} – מאחר שהוא התחיל בקיומה, הרי כבר חל עליו חיוב לגמור.

ע"ד שהי' בעצמות יוסף, אשר „השבוע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם

52 ראה בהמובא בשדי חמד אסיפת דינים מע' חו"מ סי"ד אות ד. ארחות חיים החדש סתע"ה סק"ד. שו"ת אבני חפץ ס"ז וסכ"ח.

53 דבכהנ"ל השקו"ט בעיקר בנוגע אם חצי שיעור – עדי"מ, חצי זית, נק' מעשה אכילה בכלל, או אם אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד (סוכה נג, ב. וש"נ), או ביחס להעבודה עצמה, עבודה שלא נגמרה (יומא סא, א ואילך). אבל לא ככנוד"ט בחיוב על הגברא לגמור כו'.

53* ראה רמ"א או"ח סי' תקפה ס"ד. שו"ע אדה"ז שם סי' תקצב ס"י. מג"א סי' תקפא סק"ז. וראה שד"ח אסיפת דינים מערכת ר"ה סי' א אות ג.

ולכאורה יש להקשות: אמנם בני גד ובני ראובן קיבלו על עצמם „נחלץ חושים“, אבל מדוע ביטא משה את הענין באופן חמור כ”כ, שאם לא יהי’ הדבר באופן של „חלוצים תעברו“ ו”לפני אחיכם בני ישראל“ הנה „חטאתם לה“ – אשר מזה משמע שאפילו אם ילחמו יחד עם בני ישראל בשוה, אבל לא באופן של חלוצים גו’, יהי’ זה ענין בלתי רצוי – „חטאתם“⁵⁹.

אבל ע”פ ה”ל אפשר לומר שזה קשור עם הכלל „אם התחלת במצוה גמור אותה“:

מפני שדוקא עי”ז שנעשתה „נחלת בני גד ובני ראובן“, אזי נעשתה חלק מארץ ישראל, וממילא כיבושה נעשה (למפרע) ההתחלה של כיבוש ארץ ישראל].

כיבוש ארץ ישראל הוא מצוה⁶⁰ החלה על כל בני ישראל בשוה, והיא חובת הצבור. ובשעה שהנחיל משה את ארץ סיחון ועוג לבני גד ובני ראובן, הרי עי”ז נעשתה חלק מארץ ישראל⁶¹; וממילא נמצא, אשר על ידי שנחלו את ארץ סיחון ועוג נפעלה (למפרע) התחלת מצות כיבוש ארץ ישראל.

ומאחר שעל ידם נפעלה ההתחלה של מצות כיבוש ארץ ישראל, חל עליהם חיוב מיוחד (נוסף על חיובם בשוה עם כל ישראל שבאותו הדור⁶⁵) לגמור את הכיבוש, בהתאם לכלל „אם התחלת במצוה גמור אותה“.

[ובזה מיושבת גם סתירה בפירוש רש”י⁶²: במקום אחד⁶³ כתב רש”י „כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי“, היינו שסבר ש„הותר לי נדרי“ (לא מיד

ולכן, בשעה שביקשו את ארץ סיחון ועוג כנחלה, השיבם משה, שעליהם לדעת, אשר עי”ז חל עליהם דין „המתחיל במצוה“, וממילא לא די בזה שיסייעו לשאר השבטים בהמשך כיבוש הארץ, עבר הירדן מערבה, אלא „גמור אותה“ – „חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל“, מפני שחל עליהם חיוב

104

(64) פרש”י ר”פ ואתחנן.

(65) כי בכללות י”ל דענין אם התחלת במצוה ישנו גם בכל בני” בדור ההוא לאחרי כיבוש סיחון ועוג, כי זה הי’ כעין התחלה לכיבוש א”י: בנוגע לסיחון הרי „כל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהי’ שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כו’ אל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם ופניכם כו’“ (פרש”י חוקת כא, כג); ובנוגע לארץ עוג נאמר (דברים ג, יג) „ההוא יקרא ארץ רפאים“ ופרש”י „היא אותה שנתתי לאברהם“, אבל מ”מ, בניקור חל החיוב על בני גד ובני ראובן, כי דוקא על ידם נעשה חלק מא”י והתחלת כיבוש א”י ממש, ככפנים.

(59) דברים ג, יח. ראה פרש”י מטות שם, יז. ומה שפי’ „שגבורים היו“, היינו הסברה – איך הי’ אפשר להניחם לילך לפני בני”.

(60) בזמן משה – לכל הדיעות. והמחלוקת דהרמב”ם והרמב”ן הוא רק אם היא מ”ע לדורות – ראה רמב”ן בהשגות לספר המצות מצוה ד’ מהוספותיו, ובמג”א לסהמ”צ שם. וראה אוה”ח מסעי לג, נג דגם לפרש”י המצוה היא והורשתם. (61) ראה רמב”ן חוקת כא, כא. גו”א לפרש”י

ר”פ ואתחנן. לקו”ש ח”ט ע’ 9.

(62) ראה גם לקו”ש שם הערה 39.

(63) פינחס כו, יב.

גמור אותה": ידועה אגרת הקודש מהבעש"ט⁶⁸, אשר על שאלתו, "אימתי קאתי מר" השיב המשיח, "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", וממילא חל חיוב על כלל ישראל להפיץ המעיינות, תורת הבעש"ט, חוצה – לכל בני ישראל.

אלא שבמיוחד נוגע הדבר לאלו אשר, "התחילו במצוה", אלו שהתחילו לעסוק בהפצת המעיינות⁶⁹, ולאחר זמן מסוים עלולה להיות אצלם התרשלות בעבודה, מתוך מחשבה, שיכולים הם להותיר את המשך העבודה עבור אחר, ודי בכך שסייעו לו בעצה טובה וכיו"ב.

ועל זה באה ההוראה, "התחלת במצוה גמור אותה" – מאחר שאתה התחלת את עבודת הפצת המעיינות, הרי חל עליך חיוב (וזכות) להמשיך ולגמור עבודה זו.

[ובפרט כאשר ישנו גם רצון לקבל את כל ריבוי הברכות וההשפעות מאת ה', המשפיען וממשיכן ע"י עבדיו הנשיאים בכל דור ודור, ובדורנו ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר];

ובשעה שמחליטים בתוקף ובאמת להמשיך בעבודה בהרבצת התורה ככלל, ובהפצת המעיינות חוצה בפרט,

105

מיוחד, יתר על חיובם של כל בני ישראל⁶⁶.

יא. מינה של תורה בפירוש רש"י זה – וכן הוראה מזה בימינו אלה: לפי כל הסימנים⁶⁷ דורנו הוא הדור דעקבתא דמשיחא, אשר בקרוב יצא מהגלות וילך לארצנו הקדושה בגאולה האמתית ע"י משיח צדקנו –

ו(אף) על זה נאמר, "אין המצוה נקראת אלא על שם הגומרה": אף שבני הדורות הקודמים עסקו בתורה ומצוות בריבוי ובאופן נעלה יותר מדורנו זה, הנה, "אינה נקראת אלא על שם הגומרה", והגאולה באה בזכות המצוות שבני ישראל מקיימים בדור הזה, ע"י גמור וסיום העבודה בעקבתא דמשיחא;

ודבר זה צריך להוסיף, ומוסיף בפועל, עידוד מיוחד לכל אחד ואחד מישראל, להוסיף בקיום התורה ומצוות ועי"ז למהר את הגאולה שע"י משיח צדקנו.

לאידך, ישנה גם הוראה לכל אחד ואחד, "אם התחלת במצוה

66) וי"ל עד"ז בנוגע לאכילת קדשים שמ"ע היא (רמב"ם רפ"י דהל' מעה"ק) דכל הראוי לעבודה יש לו חלק (ובחים צח, ב ואילך). רמב"ם שם הי"ד), ולכמה דיעות אין הכהן העובד דוקא מחוייב לאכול (ראה יבמות מ, א. ובתוד"ה רצה שם. תוד"ה מהו – סוכה מב, א. ר"ש משאנץ לתו"כ צו ו, ט (פרשתא ב, ט). וראה שו"ת חת"ס אורח סמ"ט. מנ"ח מצוה קלד. מחזיק ברכה להחיד"א אור"ח סתע"ה ד"ה מעתה ואילך) – מ"מ י"ל כי מי שהתחיל לאכול, חל עליו החיוב לגומרה או להשתדל שיגמר שלא יבא לידי נותר. ולהעיר מרמב"ם הל' ק"פ פ"ט סה"ו ובכס"מ שם בשם מהר"י קורקוס.

67) דסיום מס' סוטה.

68) נדפסה בסו"ס בן פורת יוסף. בריש ספר כש"ט. ובכ"מ.

69) להעיר מהמסופר (בית רבי ח"א פט"ז) אשר בעת ישיבת כ"ק אדה"ז במאסר באו אצלו הה"מ עם הבעש"ט ואמרו לו שנתחזק עליו קטרוג על שאומר דברי חסידות הרבה ובגילוי ועל שאלת רבינו אם אצא מכאן האם אפסיק מלומר דא"ח השיבו לו, "כיון שהתחלת לא תפסיק ואדרכה לכשתצא תאמר יותר".

עוזר הקב"ה ונותן כחות להתגבר על משיח צדקנו למטה מעשרה טפחים
כל הקשיים. במהרה בימינו ממש.

(נושיחת ש"פ עקב תשכ"ז)

ובתוככי כל בני ישראל, יחד –
גומרים את המצוה, וממשיכים את

